

„DACO-ROMÂNIA“ IN VIZIUNEA GENERAȚIEI INDEPENDENȚEI

de dr. TEODOR PAVEL

În istoriografia războiului de independență, solidaritatea națională românească din anii 1877—1878 este argumentată cu o informație istorică impresionantă. Cercetări în arhive istorice străine ne permit introducerea în circuitul științific a mai multor izvoare inedite, în special rapoarte ale diplomației austro-ungare și germane. Fără a oferi detaliile și prospețimea surselor istorice interne, documentele amintite consemnează fapte și stări de spirit relevante pentru acuitatea viziunii „Daco-României“ la cei care au proclamat și cucerit independența de stat a României la 1877—1878.

*

Sintelizând un întreg program politic de unitate și independență a poporului român, teza „Daco-României“ se manifesta în deceniile opt și nouă ale secolului trecut ca expresie condensată a conștiinței unității naționale, potențată de evenimentele din 1877. Cucerirea independenței absolute a României, prin jertfa de sînge a ostașilor români și cu sprijinul material și moral al întregului popor, reprezintă momentul celei mai elocvente manifestări a spiritului de solidaritate și unitate a poporului peste granițele politice ale vremii. Ar putea părea paradoxal, dar sentimentul dominant care a caracterizat generația independenței a fost cel al unității naționale. Vitejii ce asaltau redutele Plevna, Rahova, și Vidinul pentru a face respectată independența statală, anterior proclamată, se îmbărbătau la gîndul că în spatele frontului se află 10 milioane de frați; actele de bravură ale tinerei armate, care au uimit Europa, au răsfrint raze de glorie asupra „întregii națiuni, fie aceea risipită în orice parte a lumii“ — cum scria „Gazeta Transilvaniei“¹. Sumele de bani și ofrandele adunate din toate părțile spațiului românesc², voluntarii veniți de peste Carpați și din Bucovina³ sînt dovezi elocvente pentru această unitate reală de simțire, de voință și acțiune a națiunii române în 1877. Dar mai grăitor decît orice par a fi acele manifestări spontane, gesturi simple, înfîlțite la tot pasul și în toate localitățile, la toate paturile și categoriile sociale, îndeosebi la masele populare, din care răzbate fiorul patriotismului autentic, sentimentul adînc înrădăcinat al unității naționale. Acestui simțămînt presa română din provinciile subjugate i-a dat glas în articole înflăcărâte,

¹ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 141.

² Sextil Pușcariu, *Răsunele războiului de independență în Ardeal*, București, 1927; I. Nistor, *Consecințele războiului de neahtare asupra românilor din Bucovina și Basarabia*, București, 1927; Valeriu I. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru războiul de independență*, în „Transilvania“, Sibiu, 1941, nr. 5—6; Șt. Pascu, op. cit., p. 139—145; P. Abrudan, *Aspecte ale sprijinului acordat de românii din Transilvania războiului pentru cucerirea independenței de stat a României*, în „Revista de istorie“, 1976, nr. 4, p. 567—594.

³ P. Abrudan, *Voluntarii ardeleni în războiul pentru independență din 1877—1878*, în „Transilvania“, 1976, nr. 6, p. 46—48; T. Pavel, *Problema voluntarilor transilvăneni pentru războiul de independență a României reflectată în corespondența diplomatică austro-ungară*, în „Transilvania“, Sibiu, 1977, nr. 5.

poezii și scriitorii l-au transformat în creații literare și artistice, iar omul simplu a dat frâu liber nemărginitei sale bucurii pentru victoriile ce spulberau vorbele de ocară, jignirile și umilințele suferite în ultima vreme din partea beneficiarilor dominației străine. Un sentiment al demnității naționale, un reviriment al luptei pentru a o face respectată, o veritabilă „renaștere” trăia națiunea română în totalitatea sa. Tocmai pe o atare stare de spirit ce stăpânea poporul, generalizată pe întreaga arie a teritoriului național, s-a clădit doctrina politică „daco-română”. Mai vechea idee „daco-română” din epoca „luminilor”, relansată în deceniile preroevoluționare, este reactualizată de către intelectualii și conducătorii politici din generația independenței cu o intensitate și în forme nebănuite⁴. Acum când Românii — nucleu al statului național prefigurată în programele revoluționare anterioare — devenise independentă, viziunea „Daco-Românică” semnifica, cu toată limpezimea, nu doar un ideal, ci o veritabilă tendință politică, un îndemn la acțiune pentru eliberarea Transilvaniei — centrul statal al vechii Dacii — și a celorlalte provincii românești, pentru a le uni în statul național unitar. Exprimând lapidar un întreg program de eliberare și unitate, doctrina politică a „Daco-Românică” era o deviză de luptă, o țintă a acțiunii practice. Date fiind aceste realități, parcă de la început lipsită de temei științific afirmația acelor istorici străini contemporani, care susțin că „daco-românismul” acelei epoci reprezenta o creație a citorva intelectuali exaltați, sau o idee cu difuziune limitată la cercuri restrinse, zise iredentiste, din România acelor ani. Chiar o analiză a informațiilor furnizate de documentele diplomației austro-ungare din acel deceniu, utilizate de autorii amintiți, sînt de natură să infirme astfel de aserțiuni.

Pentru noi este elocventă chiar și numai frecvența cu care sînt utilizați în epocă termenii de „Dacia”, „Daco-România”, „daco-român”, „imperiul daco-român”, „Dacia modernă” etc. Acum îi întîlnim nu doar în corespondența secretă, ci în articolele din presă, în titulatura periodicelor și denumirea societăților cultural-naționale, în creația lirică a poezilor noștri. Astfel, în 1877, la Sibiu e lansată lista de prenumerație la gazeta „Albina Daciei”, de către Visarion Roman și Ioan Lapedatu, neacceptată de către autorități decât cu titlul „Albina Carpaților”⁵, revista elevilor din Blaj se intitula „Dacia ferică”⁶, iar la Paris și Bruxelles apare pentru cîteva luni, în 1883, periodicul socialist „Dacia viitoare”. Era revista socialistilor români care militau pentru desființarea exploatarea omului de către om și pentru unitatea și libertatea popoarelor subjgate. „Ion Dacul” este pseudonimul publicistului Al. A. Bădăreu (1859—1927), care declara în numele grupului socialist că: „Sîntem fiii vechii Dacii, voim Dacia viitoare” — prin care înțelegeau statul unitar al celor 10 milioane de români, organizat pe temeliile socialiste. Aceeași intelectuali socialiști declarau: „Vom dezrobi pe românii din Austro-Ungaria, ne vom vărsa singele pentru independența lor, dar împreună cu despotismul umilitor al străinului vom azvîrli și despotismul nerușinat al burgheziei”⁶. Pentru aceeași Dacie unitară și proletară milita și grupul socialist din București prin revista „Emanciparea”, editată de către C. Bacalbașa în aprilie—august 1883: „Voim Dacia — afirmau aceștia —

⁴ Vezi detalii la Șt. Pascu, op. cit., p. 138 și urm.; E. Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus*, Graz-Köln, 1963, p. 24 și urm.

⁵ E. Prokopowitsch, op. cit., p. 124; Ernst Rutkowski, *Osterreich-Ungarn und Rumänien 1880—1883, die Proklamierung des Königreiches und die rumänische Iredentia*, in „Südost-Forschungen”, München, Band 25 (1966), p. 150 și urm.

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 63, din 14/26 august 1877; vezi foaia de titlu la „Albina Daciei” în Biblioteca „Astra”, Sibiu, periodice vechi: „Albina Carpaților” 1877—1878.

⁷ Șt. Pascu, op. cit., p. 145; Redacțiunea, *Cine sîntem! Ce voim!*, articol în „Dacia viitoare”, republicat în *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, (1865—1900), partea I (1865—1889), București 1964, p. 215—216.

⁸ Iredentism, in „Dacia viitoare”, Paris, 1883, nr. 5, p. 65—66, republicat în *Presa muncitorească și socialistă*, I, partea I, p. 211.

dar nu Dacia cămătarului, Dacia proprietarului, Dacia patrie a stăpîniților și stăpînitorilor“⁹. Tendință similară împărtășeau și cei din redacția ziarului „La Roumanie“, scos la Paris în 1885¹⁰.

Mai puțin ancorate în problematica socială, dar tot atît de puternic stăpînite de fiorul „daco-român“, personalități ale vieții noastre literare — de la Alecsandri și Eminescu la Iosif Vulcan, Petre Dulfu și Justin Popfiu — reinviau în versuri înaripate imaginea vechii Dacii. Reamintim că acum, în atmosfera elanului patriotic creat de biruințele din 1877, s-au născut versurile imnului „Pe-al nostru steag e scris Unire“, de sub pana tînărului student Andrei Bărseanu, membru al societății „România Jună“ din Viena¹¹. Din ea s-au înălțat acordurile inspiarte ale muzicii lui Ciprian Porumbescu, tînărul bucovinean care la festivitățile de la Putna (1871), după ce a cîntat din vioară în prezența a trei mii de bucovineni, transilvăneni, bănățeni și maramureșeni, se adresase extaziat părintelui său : „Tată — am cîntat Daciei întregi!“¹².

Cîntată în versuri, visată de cei receptivi la idealurile poporului, afirmată ca tendință politică, „Daco-României“ i se creionează în aceeași ani contururile fizice pentru viitoarea geografie politică a Europei. Sînt cît se poate de semnificative edițiile succesive ale hărților teritoriului românesc, fără considerație pentru granițele politice nedrepte din acea vreme, hărți intitulate „Dacia modernă“, „Daco-România“, „Dacia sau România cu Țările Române vecine“ (A. E. Gorjan, 1881)¹³ sau „Charta murală a Daciei moderne“¹⁴. Ele sînt editate de către intelectualii angajați în lupta pentru eliberarea Transilvaniei, ca A. Tr. Laurian, profesorul de geografie Zamfirolu sau ofițerii A. E. Gorjan și Gh. Slăniocanu și autorizate de către Ministerul Instrucțiunii Publice, condus fie de către conservatorul Vasile Boerescu, fie de către liberalul V. A. Urechea. Sub privirea îngăduitoare a guvernului liberal I. C. Brătianu—C. A. Roscții și îndeosebi a celui condus de către D. Brătianu (aprilie—iunie 1881), acestea sînt introduse ca material didactic în învățămîntul public din România și strecurate peste munți în teritoriile subjugate monarhiei austro-ungare. Ele vor fi utilizate pentru educarea tineretului în școli, în societățile cultural-naționale și mai ales în instituțiile de formare a cadrelor de conducere ale armatei române. Urmărind sistematic propaganda „daco-română“, reprezentanții diplomației austro-ungare din România și informatorii ei secreți, jurnalistul Lachmann și căpitanul Karl Binder, constată editarea acestor hărți în mii de exemplare¹⁵, difuzarea lor prin librăriile „Soccc“ și „Librairie General Française“ din București¹⁶ și prezența lor în școlile publice, în birourile Ministerului Instrucțiunii Publice și ale comandanților de trupe din garnizoana capitalei¹⁷. Cazul cel mai semnificativ, care a preocupat intens diplomația austro-ungară, este cel al manualului de „geografie elementară“ a României înțelesă ca geografia teritoriului românesc, și completat cu o hartă a „Daciei moderne“ editată la

⁹ „Emancîparea“, București, nr. 2, 15 aprilie 1883, în *Presa muncitorească și socialistă*, I, partea I, p. 225.

¹⁰ St. Pascu, op. cit., p. 148.

¹¹ I. Grămadă, *Societatea academică socială-literară România Jună din Viena (1871—1811) Monografie istorică*, de —, Arad, 1912, p. 73—75.

¹² *Ibidem*, p. 71.

¹³ DACIA SAU ROMANIA cu TERILE ROMANE VECINE. Pentru școlile primare urbane și rurale, de A. E. Gorjan, 1881 [București]. Cuprinde toate provinciile române și marginal, stemele acestora, colorate, H. H. St. A. Wien, Informationsbureau, Karton 78/1881—1883.

¹⁴ Charta murală Dacia modernă sau Țările Române, pentru școlile primare urbane și rurale, de A. E. J. Gorjan, 1881 [București], pe care Lachmann o găsește în școlile publice din București, inclusiv într-o școală cu limba de predare germană; H. H. St. A., Wien, Informationsbureau, Karton 78/1881—1889.

¹⁵ E. Rutkowski, op. cit., p. 187 și urm.

¹⁶ Consilierul legației austro-ungare din București, Salzberg, transmite lui Haymerle, ministrul de Externe de la Viena, 4 bilețele scrise de mîină, pe baza cărora cele două librării distribuiau în secret harta lui Gorjan, Scrisoarea lui Salzberg către Haymerle, București, 20 iulie 1881, H. H. St. A., Viena, IB., K. 78.

¹⁷ E. Rutkowski, op. cit., p. 187—189, 287.

1876¹⁸. Destinat claselor gimnaziale și școlilor de ofițeri și subofițeri, manualul fusese introdus în învățământul militar și civil încă din 1876 și menținut ani în șir, în ciuda protestelor oficialităților austro-ungare¹⁹. Corespondenței dintre ambasadorul austro-ungar de la București Hoyos și ministrul de Externe Haymerle nu-i scapă semnificația faptului că autorul manualului incriminat, colonelul Slăniceanu, era șeful Statului major al armatei române în războiul din 1877 și ministrul de Război în guvernele liberale din 1876, respectiv 1880—1881. Vorbind despre Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș ca provincii românești, iar despre Bucovina ca parte ruptă din trupul Moldovei prin „raptul” din 1775, colonelul Slăniceanu era inclus de către diplomația monarhici dualiste în lista partizanilor ideii „noii Dacii”²⁰. Prezența lui în guvernul din București a iritat cercurile politice ale monarhiei vecine, provocând acuta stare conflictuală în relațiile României cu Austro-Ungaria, aplanată temporar doar prin demiterea de către Carol a cabinetului ministerial Dimitrie Brătianu²¹. Interdicția formală dată, sub presiune externă, de către Ministerul Instrucțiunii Publice, la 4 iulie 1880, privind utilizarea în școli a unor materiale didactice similare, n-a însemnat dispariția din circulație a hărților ce reproduceau configurația viitorului stat unitar. Astfel că variante ale hărții „Daciei moderne”, redactate de către ofițerul de stat major A. E. Gorjan, au cunoscut nu mai puțin de 7 ediții între 1877—1882 și 16 ediții pe parcursul unui deceniu (1877—1887)²², fiecare dintre acestea fiind tipărite în tiraj de masă (ex.: ediția anului 1881 a fost tipărită în circa 7000 exemplare, toate fiind, în scurt timp, difuzate prin țară — așa cum constată un informator austriac²³). Chiar în anul 1883, când în contextul internațional complex România aderă în secret la Tripla Alianță, guvernul liberal a tergiversat sistematic măsurile de contracarare a propagandei „daco-române”, în ciuda insistențelor noului partener. Mai mult, la inițiativa Ministerului Instrucțiunii Publice din același guvern s-a tipărit o nouă hartă similară, intitulată „Dacia 1883”, de asemenea larg răspândită în localitățile țării.

Transmițând mesajul doctrinei politice a unității naționale în rindul celor mai diverse categorii și pături sociale, materialele ce exprimau viziunea „Daco-României” reflectau o stare de spirit existentă deja la populația României independente, cât și a „României nelibere” — cum sînt numite tot mai frecvent provinciile subjugate monarhiei austro-ungare. O atare tendință politică a putut fi constatată pe ambele versante ale Carpaților nu numai de către cei ce o împărtășeau, ci și de către reprezentanții monarhiei dualiste. Referindu-se la idealul „daco-român”, viceconsulul austro-ungar de la Focșani, Elias Zagorski, relatează superiorilor săi, la 15 august 1880, că: „În straturile de jos ale populației, adică la păturile muncitorești și țărănești, precum și în rindurile armatei, circulă refrenul politic, insinuat neîncetat ani în șir, că în curînd România va ocupa Bucovina și Transilvania, fapt prin care România e imaginată ca un stat mult mai puternic”²⁴. Iar pe teritoriul Transilvaniei, informatorul austriac Lachmann poate constata că idealul „daco-român” e împărtășit nu numai de către populația majoritară românească, ci și de populația săsească, grav afectată de „războiul vama!” cu România și de politica naționalistă a guvernului K. Tisza; în acest sens, la sfîrșitul primei sale vizite prin Transilvania, acesta relatează, la 9 aug. 1880 Biroului de Informații de la Viena: „Am avut posibilitatea să vorbesc cu mai mulți cetățeni din colonia săsească, care nu

¹⁸ Geografie elementară cuprinzînd Geografia fizică și politică a globului și noțiuni de cosmografie, de colonel G. Slăniceanu..., București, 1876. Vezi corespondența dintre ambasadorul Hoyos și ministrul de Externe Haymerle, cât și aceea dintre Haymerle și ministrul-președinte al Ungariei, K. Tisza, din februarie—martie 1881, H. H. St. A., Wien, IB., K. 77.

¹⁹ Ibidem.
²⁰ Raportul lui Lachmann către Informationsbureau, București, 25 iulie 1883, H. H. St., A., Wien, IB., K. 77.

²¹ Titu Maloiescu, Istoria contemporană a României (1868—1900), București, 1925, p. 195—196.

²² Vezi Bibliografia istorică a României. II. Secolul XIX. Tom. I : Cadrul general. Țara și locuitorii, volum îngrijit de Cornelia Bodea.

²³ Rutkowski, op. cit., p. 168.

²⁴ Ibidem, p. 166.

s-au sfiit să recunoască în fața mea că singura lor speranță o întrezăresc în aceea că provincia (Transilvania — n. n.) va deveni cîndva românească. Iar în ce-i privește pe români, se găsesc pretutindeni destule elemente de agitație care descriu în cele mai frumoase culori România Mare a viitorului”²⁵. Pe fundalul acestei stări de spirit din rîndul populației române pare firesc ca manifestațiile și articolele din presa vremii, prilejuite de aniversarea centenarului răscoalei lui Horea, să sublinieze cu predilecție informațiile despre „Horea — Rex Daciae”.

În ciuda faptului că presa română din Transilvania dezmințea adeseori adeziunea la tendințele „daco-române”, pentru a evita riscurile și persecuțiile și așa foarte numeroase, „daco-românismul” acelor ani era stindardul luptei pentru desăvîșirea unificării statale a poporului român. Pregătind conștiințele pentru lupta de eliberare a teritoriilor românești subjugate, generația independenței a fost aceea care, sub deviza „Daco-României”, a inițiat primele acțiuni menite a porni războiul de „dezrobire” a Transilvaniei și Bucovinei. Indiferent de oportunitatea momentului ales și de consecințele practice imediate, acțiunea inițiată de către societatea „Carpații” privind organizarea unei forțe armate pentru realizarea mult visatei „Daco-României” este cît se poate de semnificativă²⁶. De aceea, se poate conchide că viziunea „Daco-României” la generația Independenței nu a reprezentat altceva decît o variantă a formulei, o deviză penetrantă pentru programul politic al națiunii române ce a rodit pe deplin patru decenii mai tîrziu sub directa înrîurire a admirabilei solidarități naționale din anii Războiului de Independență.

LA DEVISE „DACO-ROUMANIE” DE LA GENERATION DE L'INDÉPENDANCE

R é s u m é

Dans cet article l'auteur présente l'avancement de la doctrine politique, „daco-roumaine” à la fois dans le territoire de la Roumanie indépendante et dans les provinces roumaines contenues dans la monarchie de l'Autriche-Hongrie pendant les décades huit et neuf du dernier siècle. La fréquence de l'utilisation de la terminologie exprimant la conviction politique „daco-roumaine” est soulignée par l'auteur. Il présente aussi des preuves pour souligner la diffusion de l'idéal national dans le milieu du peuple roumain. On considère que la vision de la „Daco-Roumanie” avait représenté pour ce temps une devise pénétrante et une variante dans la formulation de la doctrine politique envisageant l'achèvement de l'état unitaire roumain.

²⁵ Ibidem, p. 204—205. Parțial, citatul este reprodus și la Cornelia Bodea, *Ideea de unitate și continuitate în conștiința poporului român*. În „Analele Institutului de Studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, an. XIV (1960), nr. 2—3, p. 151.

²⁶ Al. Lapedatu, *Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți acum o jumătate de veac*, București, 1937; Vasile Netea și Vasile Curticăpeanu, *Contribuția societăților cultural-patriotice la realizarea unității naționale*, În „Analele Institutului de studii istorice și social-politice”, 1968, nr. 2—3, p. 167.